

УДК 316.772.32 .101

ББК 66.4(0)

К-44

Кіслов Д.В., м. Київ

БОРОТЬБА ЗА НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК І ГІБРИДНІ КРИЗИ

У статті розглядається виникнення нових форм і типів кризових явищ на тлі сучасного загострення економічної і політико-психологічної боротьби за новий світовий порядок на фоні постійно-перманентного ведення інформаційних і гібридних воєн. Аналіз криз останнього часу дозволяє дійти висновку про їх гібридний характер і можливість дослідження їх на основі останніх наукових праць видатного російсько-американського соціолога П. Сорокіна із соціальної динаміки та його «теорії змін».

Ключові слова: державне управління, гібридні кризи, гібридні війни, зміни, комунікації, кризи, кризові явища, новий світовий порядок, транзитологія.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне загострення боротьби за новий світовий порядок провокує виникнення багатьох кризових ситуацій у різних регіонах планети, різних країнах і формах, що можуть бути значно відмінні від тих, які були відомі раніше. Тому пошук методів профілактики вірогідних криз будь-якого виду та форми і шляхів їх подолання повинен починатися заздалегідь. У кризові ситуації треба входити підготовленими; проходити через їхнє «чистилище» й виходити з них в оновленій якості. Для цього повинні бути створені соціально-економічні, психологічні, правові та політичні механізми ліквідації і нейтралізації причин, первинних проявів і ознак кризових загроз нового типу. Порівняльно новим явищем є ведення так званих «гібридних воєн», що отримали офіційне визначення тільки 2015 року. Сучасна дійсність вказує

на те, що виникає новий різновид кризових явищ – гібридні кризи. Вони є одночасно і попередником, і наслідком гібридних воєн, а також можуть виступати як самостійне явище. З'ясуванню причин появи такого типу криз, їх особливостей має бути присвячений науково-практичний дискурс фахівців з усіх сфер управлінської та господарської діяльності.

Значимість криз обумовлена розвитком комунікативності соціально-економічних систем, у яких вони розвиваються. При цьому основними виступають управлінські політичні та соціальні комунікації, суб'єкти яких здатні впливати на ситуативні зміни та трансформації соціуму. Без заздальгідь виробленої здатності до самореформування, адаптації до будь-яких непередбачуваних ситуацій, гнучкості та мобільності такі суб'єкти управління не зможуть ефективно керувати необхідними трансформаціями. Реальна можливість суб'єктів цілеспрямовано впливати на об'єкти управління обумовлена терміном, глибиною та іншими параметрами, відповідних історичним умовам кризових явищ. Системність, послідовність і циклічність як основні ознаки криз впливають саме з вищезазначених передумов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна світова економіка є складником сукупності загальних соціально-економічних систем різних масштабів і рівнів. Тому увага дослідників прикута до теоретичних проблем узагальнювальних факторів, що характеризують швидкі трансформаційні зміни та кризові явища, які зумовлюють динамізм соціального розвитку. Ці теорії отримали назви «економічної транзитології», «соціальної транзитології», «політичної транзитології» тощо.

У теорії розвитку соціально-економічних систем – транзитології доцільно спиратися на значні здобутки таких іноземних учених, як Л. Бальцерович, Д. Кауфман, Я. Корнаї, А. Ослунд, Дж. Сакс, Ж. Сапір; таких українських і російських науковців, як Л. Абалкін, З. Варналій, Б. Гаврилишин, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Глазьев, С. Дорогунцов, І. Жиляєв, І. Лукінов, А. Мартинов, В. Мау, С. Мочерний, Ю. Пахомов, В. Савчук, В. Черняк, М. Чумаченко, А. Чухно, Є. Ясін та інших

фахівців. Кризові явища соціально-економічних систем досліджуваних у працях таких учених, як О. Бленчард, В. Волконський, С. Гавриленков, С. Гурієв, М. Делягін, В. Дребенцов, В. Івантер, А. Ілларіонов, Г. Кальво, Г. Клейнер, О. Луговий, В. Макаров, Б. Пінто, Е. Поротті, Я. Ростовський, В. Синельников, П. Сорокін, М. Шаффер, В. Ширмер та в розробках багатьох інших авторів.

Основним недоліком більшості теоретичних праць є їхня спеціалізована обмеженість щодо криз управлінських структур. Тому в цьому дослідженні спираємося не на останні публікації, а на класичні праці, де визначені глибинні соціальні характеристики криз, мотиви, ознаки та прояви яких аналогічні сучасним соціально-політичним явищам, що яскраво себе проявили, серед іншого, і в Україні. Базовими для такого аналізу доцільно вважати праці видатного російського й американського соціолога П. Сорокіна, які присвячені соціології революції та динаміці кризових явищ в історії людства [1, 2, 3].

Значний внесок у філософію права і комунікацій зробив німецький дослідник Ю. Хабермас, який розробив теорію комунікативної дії та «суб'єктивно-суб'єктивну» модель стабільних міжособистісних комунікацій. Загальні ознаки сучасних кризових явищ представлені в роботі О. Хінштейна та В. Мединського, а економічні складники соціально-економічних криз надані в роботах І. Жиляєва. Аналіз істотних ознак і фону системної світової кризи є основною невирішеною частиною загальної проблеми розвитку й подолання наслідків кризових явищ нашого часу.

Формулювання мети статті. Представити аналіз проявів нових факторів розгортання кризових явищ, виявити їх загальні та істотні риси, знайти історико-теоретичні аналогії їхніх політичних, економічних і соціальних ознак, що притаманні, зокрема, сучасній українській національній дійсності. Дослідження основних ознак деформації комунікацій і визначення реальних причин протистоянь і протиборства владних та опозиційних, державних і протестних структур і комунікацій в умовах зовнішніх впливів з елементами

інформаційних і гібридних воєн дозволяє встановити логіку й наслідки цих суперечностей. Це дає змогу віднайти методів і шляхів виходу з такого типу гібридних кризових загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження загальних і специфічних ознак проявів сучасних кризових явищ в окремих національних державах вказує на те, що в їх динаміці проявилися нові схожі риси. Це яскраво свідчить про наявність новітніх факторів впливу на виникнення та розвиток національних криз різного ґатунку в умовах загострення глобалізаційних та міжцивілізаційних суперечностей. Потужні гравці світової арени зосереджують зусилля на можливості зайняти найвигідніші позиції в лідерській боротьбі. Ресурсо-силовий розподіл можливостей цих основних гравців світової політичної арени обумовлює рівень і напругу боротьби за новий світовий порядок та прискорює цивілізаційний дрейф країн [4].

Центром цивілізаційного тяжіння є, насамперед, Євроатлантична глобальна цивілізаційна система, яка включає не тільки США, Канаду, ЄС, а й частину населення тих країн світу, які перебувають під впливом їх розвитку, наприклад, держав, які є членами Співдружності на чолі з Великою Британією або членами франкомовних країн. Іншим штучним об'єктом формування виступає Євразійська цивілізаційна система, яку формує Росія з деяких країн колишнього СРСР (теперішніх СНД). Це також Азіатсько-Тихоокеанська цивілізаційна система, де в лідери висунувся Китай. Це Ісламський світ як система, що перебуває в бурхливому розвитку та в боротьбі суперечностей між внутрішніми і зовнішніми спрямуваннями та впливами [5, с. 153, 154].

Усі цивілізаційні системи як потужніші, так і ті, що поки не набрали достатнього потенціалу, але дуже швидко просуваються в цьому напрямку, є, одночасно, відкритими та прихованими гравцями світової політико-економічної арени. Такі старі прийоми, як «стримування» та «противага» щодо конкурентів, наприклад, введення країн у локальні кризи, що

відбулись свого часу в Індонезії, Туреччині, Японії, Південній Кореї, Бразилії, Аргентині, Росії та в деяких інших країнах, уже не спрацьовують за зразками минулих фінансових схем. Виникнення сучасних кризових явищ переорієнтувалось у зворотному напрямі – вони починаються з США, які першими з успіхом виходять з них (наприклад, з кризи 2008–2009 років, наслідки якої Європа поки що не змогла в цілому подолати). Урядову кризу кінця 2018 – початку 2019 року (так званий «шатдаун») адміністрація США швидко «перекинула» у Венесуелу, яка вже перебувала в затяжній соціально-економічній кризі. Додавання туди ще й політичної та урядової криз (штучного двовладдя) різко погіршує ситуацію і надає їй гарячого міжнародного забарвлення. На цьому фоні знову тимчасово виграє політика США.

Реальний післякризовий стан різних частин Євроатлантичної цивілізації дозволяє успішнішим державам нав'язувати іншим власне бачення і власні методи та шляхи розбудови нового світового порядку, серед них темпів і засобів цивілізаційних дрейфів країн перехідних (трансформаційних) систем. Поєднання наслідків зовнішніх міжцивілізаційних зіткнень і внутрішніх соціально-економічних і політико-психологічних проблем може виступати факторами розвитку кризових явищ гібридного характеру (тобто, штучно прищеплених на іншу кризову ситуацію в іншій країні). Наслідками таких дій може бути руйнування стабільності державних систем на тривалий або на невизначений період. Це також стосується аналогічних загроз і для України. Тільки через співробітництво та віднайдення навіть тимчасових тактично-оперативних компромісів і встановлення загальноновизнаних стратегічних цілей світової спільноти можна пройти друге десятиліття XXI століття без більш-менш катастрофічних для нашої країни та всього людства втрат. Розуміння цього вже є – залишилося знайти методологію компромісних порозумінь.

Гібридність криз обумовлена розвитком взаємозалежності систем комунікації, у яких вони розвиваються. При цьому основними виступають управлінські політичні та соціальні

комунікації, суб'єкти яких здатні впливати на ситуативні зміни та трансформації соціуму. Без заздалегідь виробленої здатності до протидії, адаптації та нейтралізації зовнішніх впливів до будь-яких непередбачуваних ситуацій, гнучкості та мобільності такі суб'єкти управління не зможуть ефективно керувати необхідними трансформаціями. Це достатньо жорстко доводить реальна ситуація сьогодення у Венесуелі, Сирії, Судані та в Україні. Можливість суб'єктів цілеспрямовано впливати на об'єкти управління обумовлена терміном, глибиною та іншими параметрами, що відповідають історичним умовам конкретних кризових явищ. Системність, послідовність і циклічність як основні ознаки криз впливають саме з вищезазначених передумов незалежно від того звідки надходять руйнівні впливи, загрози й дестабілізації.

Сучасна світова цивілізація є складником сукупності загальних соціально-економічних систем різних масштабів і рівнів. Узагальнювальними факторами для них є швидкі трансформаційні зміни, які обумовлюють динамізм соціального розвитку. Отже, реформування систем соціального управління, зокрема державного управління, є основною вимогою нашого часу. Теоретичною базою для дослідження цих напрямів можуть бути нові концепції комунікології та розробки, у яких відображені результати досліджень процесів системних трансформацій.

Дослідження загальних і специфічних рис комунікацій в умовах жорстких політичних і соціальних криз дозволяє віднайти шляхи подальших заходів підготовки та нейтралізації аналогічних явищ у сучасному цивілізаційному розвитку націй. Під час зародження та стрімкого розвитку непередбачених політичних і соціальних криз виникають не тільки бурхливі зміни всіх соціально-політичних процесів і, насамперед, їхнього інформаційно-комунікаційного складника, але й деформація інформаційного простору та комунікаційних каналів, передусім у контексті спілкування.

Конфігурації та тенденції змін різних типів комунікацій, які перебувають під впливом активних політичних сил,

соціальних груп, загалом населення і засобів масової інформації, що діють під егідою зовнішніх і внутрішніх гравців, можуть вступати в жорстке протиборство або фактично у стан максимального загострення інформаційних воєн. Боротьба за увагу масових аудиторій з метою максимального впливу на свідомість людей, які їх становлять, стає умовою подолання кризи в інтересах тих, хто буде здатний отримати перемогу в інформаційно-психологічних операціях цієї війни. В умовах кризових явищ, що охоплюють соціальні та політичні сфери діяльності різних держав, завжди наявні загальні закономірності, які в сукупності основних ознак характеризують конкретну кризу даної держави, зокрема, сучасної України.

Світовий науково-історичний досвід державного управління має яскраві приклади як успішних позитивних, так і невдалих або негативних соціально-економічних рішень в умовах аналогічних кризових ситуацій. Приклади ефективних рішень, практичний і теоретичний досвід у віднайденні та реалізації способів виходу з економічних і соціально-політичних кризових ситуацій відомі з історії багатьох країн. Досвід подолання наслідків таких криз був і в історії економіки. Вдалі й успішні заходи організаційного, економічного та господарського характеру здійснювали в свого часу С. Вітте, А. Зверев, Г. Сокольников (Г. Брилліант), П. Столипін та деякі інші відомі політичні й фінансові діячі минулого. Для багатьох з них це вартувало трагічних наслідків або навіть життя. Історії відомі також і приклади зворотного характеру, коли теоретичні висловлювання або практичні заходи авторів кардинальних економічних проектів призводили до протилежних чи вкрай негативних наслідків. Достатньо щодо цього навести такі призвища, як Є. Гайдар, Дж. Кейнс, В. Павлов.

Всесвітньо відомі спроби віднайдення закономірностей циклічного характеру виникнення й розвитку криз наводяться в працях М. Кондратьєва (довгі кризи), К. Жюглара (короткі кризи), В. Джевонса (космічна залежність криз) тощо. Їх послідовниками було розроблено безліч наукових праць, такі спроби тривають і дотепер. Без сумніву, у цих теоріях є

інтуїтивний глибинний сенс щодо існування деяких сталих закономірностей розвитку кризових і конфліктних ситуацій. Але так воно чи ні – досі достеменно не встановлено. При цьому немає достовірних фактів того, що хтось, спираючись на ці моделі циклічності, точно спрогнозував би початок і кінець сучасних конкретних фінансових, економічних або соціально-політичних криз. Хоча, як звичайно, ніякі кризи не розпочиналися зненацька і миттєво не закінчувалися.

Навколо визначальних дат будь-яких кризових явищ завжди існували й досі існують наукові, ідеологічні, політичні та інші дискусії. Науковий дискурс, наприклад, навколо дати початку кризи 2008 р. триває й досі. Навіть так звані «чорні» дати кризових проявів (наприклад, «чорний вівторок» 2004 р. в Росії) мали власні передумови щодо їх виникнення та спалаху. Але пошук та аналіз передумов і причин починалися лише після завершення цих криз. В історії не так складно знайти кризи, що повністю вписуються в межі теоретичних циклів, наприклад, дефолт в Росії 1998 р. – криза 2008 р. Набагато більше прикладів криз, які навпаки, ні в які циклічні межі, моделі та в інші теоретичні розбудови не вписуються [6, с. 3]. Незважаючи на теоретичну складність моделювання й прогнозування кризових явищ, їхня принципова системність і неминучість не викликає заперечень, є фактором безумовним. Науковий дискурс розгортається навколо методологічних та онтологічних питань досліджень природи, характеру, ролі та значення кризових явищ, їхнього зв'язку з можливим революційним або еволюційним посткризовим характером подій.

У транзитології, яка безпосередньо досліджує трансформаційні процеси і кризові ситуації, значне місце посідають теоретико-методологічні розробки природи складних нестабільних процесів (економічних, соціальних, політичних тощо), що часто характеризуються як «кризи». Нині існує значна кількість трактувань кризових явищ, які притаманні будь-яким трансформаційним системам. За останні роки для визначень категорій «криза», «трансформація соціально-економічних систем» і споріднених з ними введено в науковий обіг близько

сотні дефініцій щодо кожної з цих категорій, опубліковано багато досліджень, упроваджено спеціалізовані навчальні дисципліни тощо [7, с. 7]. Це значно ускладнює міждисциплінарні наукові розробки через галузеві стереотипи у визначенні категорій з однаковим термінологічним значенням.

Скориставшись однією з центральних категорій системного підходу – «системна криза» введемо нову дефініцію – «гібридна криза» для визначення експортованих криз і «щеплення» їх на ґрунт існуючих будь-яких національних кризових явищ. Наступні три основні категорії можуть використовуватися при дослідженні кризових явищ у управлінні.

Системна криза – це динамічний процес трансформаційних змін базисних компонентів відповідної системи, наслідком якої є перехід з однієї історично обумовленої конфігурації в іншу або припинення її існування в даній системній якості [8, с. 373]. Основною суперечністю, яка може періодично викликати системні кризи в конкретній країні, є неадекватність можливостей регуляторного механізму державного управління. Це відбувається під впливом змін рівня інтенсивності внутрішніх процесів, які забезпечують збереження конфігурації структури органів влади або дій факторів зовнішнього середовища, зокрема, воєнно-політичного чи економічного характеру. Іноді внутрішні та зовнішні фактори впливу можуть відбуватися одночасно.

Гібридна криза – це сукупність національних кризових явищ чи ситуацій з нав'язаними ззовні характерними і спеціальними кризовими ознаками, які провокують різке загострення протистоянь політичних сил у конкретній країні або міжнародних протиборств на світовій арені.

Соціально-політична криза – це, насамперед, зміна комунікацій у широких верствах соціуму.

П. Сорокін, даючи характеристику історичним ситуаціям між кризовими та передреволюційними подіями, писав: «Передреволюційні епохи просто вражають дослідника бездарністю влади та виродженням привілейовано-командних верств, які нездатні успішно виконувати функції влади,

протиставляти силі силу, роз'єднувати та ослаблювати опозицію, зменшувати утиск, каналізувати його у формах, відмінних від революції» [1, с. 454]. Отже, такий стан характеризується деградацією управлінських політичних комунікацій.

Криза управлінських політичних комунікацій є частиною загальної кризи комунікацій, яку іноді інтерпретують як інформаційну кризу. У свою чергу, кризові явища систем комунікацій є відображенням загальної системної кризи світової цивілізації, що розпочалася з кризових проявів у банківській, фінансовій та економічній сферах, які останнім часом поширилися і на соціальну сферу. Криза – це не жупел і не виняткова загроза. Навпаки, це – стан системи, коли існуючі методи управління нею стають не дієвими, не ефективними і практично гальмують розвиток, коли виникає загроза деградації, виродження цієї системи. Криза – це умова й імператив вироблення, ухвалення та впровадження нових альтернативних рішень у системах управління, які дозволяють обирати нові ціннісні орієнтири позитивного та прогресивного розвитку суспільства. Загальносвітова системна криза характеризувалась П. Сорокіним на основі історії всіх відомих на його час світових криз 13 основними пророцькими ознаками, які майже всі здійснилися через 50 років. Після чого, за його передбаченням, настає період, коли «на зміну розпаду прийдуть універсалізація та абсолютизація цінностей» і «катарсис», тобто – очищення [3, с. 270]. Але до розуміння цього людство ще не дійшло.

Кризи управлінських комунікацій виникають унаслідок попередньо вказаних загальних кризових явищ, але вони є проміжними між ними і наступними соціально-економічними та політичними кризами взагалі. Кризи управлінських комунікацій мають при цьому такі характерні риси, як:

– полярність принципів позицій влади, опозиції та інших протестних структур щодо внутрішніх і зовнішніх проблем розвитку;

– протилежність загальних ціннісних орієнтирів у самих системах управління;

– невиразність, нечіткість, обмеженість або застарілість, архаїчність механізмів управління при строкатості нормативно-правової бази, що веде до гострих суперечностей і законодавчої вакханалії;

– байдужість основних верств населення до законодавчої та виконавчої владної діяльності, втрата довіри як до провладних, так і до опозиційних політичних сил через несумісність їх ціннісних орієнтирів з цінностями широких мас громадянського суспільства;

– перетворення політичних дискусій у політичні шоу, що не шукають шляхів до істини, а навпаки ведуть до ще більших невизначеностей, незрозумілостей, глухих кутів, безвихідь тощо.

Усі наведені вище ознаки можна було спостерігати в листопаді–грудні 2013 року в конфліктах: влади та опозиції, влади і нових протестних структур, опозиції та інших протестних угруповань. Це виявило складний і суперечливий характер розгортання соціально-політичної кризи в Україні.

Сукупність представлених і деяких інших суттєвих ознак вказує не тільки на кризовий стан конкретних політичних комунікацій, а й на фактори, які сприяють виникненню масштабної політичної кризи. Такий розвиток кризової ситуації несе реальну загрозу революційних і контрреволюційних подій, соціальних і державних катастроф та інших негативних наслідків. Це можливо при відсутності чи антагоністичній протилежності національних і соціальних об'єднувальних базових принципів розвитку.

Отже, аналіз кризових явищ у системах управлінських соціально-політичних комунікацій повинен спиратися на багатофакторний, транзитологічний, інформаційний і системний підходи до оцінки та синтезу кризових проявів у всіх основних сферах сучасної діяльності людства. Суспільство, яке не буде здатне вчасно реформувати і трансформувати системи власних політичних комунікацій через раціональний вихід з чергової кризи, відповідно до логіки П. Сорокіна, вимушене буде знову

розраховуватися посиленням деградаційних тенденцій у суспільній життєдіяльності, духовним і матеріальним занепадом, а може й загибеллю [1, с. 471]. М. Кармазіна, наприклад, відмічає, що політичні кризи можуть завершитись як їхнім подоланням, так і гострим політичним конфліктом між окремими політичними суб'єктами у формі перевороту, революції, громадянської війни тощо [8, с. 374]. У випадку революції або громадянського протистояння П. Сорокін передбачав ще й можливість окупації [1, с. 453].

Спираючись на вказані теоретичні засади можна виокремити три основні ознаки поведінки населення та влади. Це, по-перше, – масовість. По-друге, – це швидкість та різкість розгортання подій, з одного боку, і неадекватна повільність (загальмованість) реакції управлінських структур, з другого боку. І, по-третє, – це ментальна специфічність сприйняття, оцінки та самооцінки суб'єктів і об'єктів кризового явища.

Так виникає «кризова комунікаційна мутація», що охоплює великі аудиторії соціального агрегату (наприклад, слухняність влади, повага до комунальної та державної власності, виконання звичайної роботи тощо). У багатьох індивідів деформуються комунікаційні акти щодо сталих і звичних раніше стосунків і форм спілкування (сімейних, ділових, офісних тощо) і виникають нові гострі реакції на них, а також на всі кроки та дії як влади, так й інших елементів соціуму. Також стрімко змінюється тип поведінки: деякі громадяни, що раніше й не мислили про спротив владі, починають агресивно діяти – нападати на представників чи охоронців влади, втрачаючи навіть рефлекс самозбереження. Мирна й доброзичлива людина в цій ситуації може перетворитися на жорстокого вбивцю [1, с. 77]. Окрім того, виникають швидкі циркуляції соціально-політичних комунікацій, що ведуть до відповідних соціальних перегруповань, різких коливань у структурі соціуму, які генерують протестні настрої та формують протестні угруповання різного гатунку (політичного, анархічного, кримінального та іншого забарвлення). Отже, виникають нові

види деформацій комунікації, які загострюють протиборство державних і протестних систем. Змінність впливає на внутрішні комунікації управлінських структур, деформує адекватність їх реакцій на виклики та загрози стійкості державної системи.

До іншої специфічної групи, що характеризує кризову ситуацію як гібридну, належить рівень зовнішніх впливів і роль засобів масової інформації та комунікації. Якщо такого роду комунікативні структури перетворюються на рупори й інструменти відвертої інформаційної війни, то загострення політичних і соціально-економічних суперечностей може перетворити кризову ситуацію в революційну, а інформаційну війну в справжню громадянську або етнічно-релігійну війну. Тобто привести країну на межу соціальної катастрофи.

Нехтування центральною владою цими ознаками комунікаційних деформацій на всіх етапах їх розвитку може призвести до переростання політичного конфлікту як об'єктивного процесу зіткнення політичних акторів у кризову ситуацію [9, с. 241]. У свою чергу, прагнення реалізувати власні ціннісні орієнтири та інтереси різних угруповань, кланів, прошарків і верств населення через загальні деформації комунікацій стають все виразнішими і цілеспрямованішими. Згодом кумулятивність нових комунікативних моделей перетворюється на протестну систему, лідери якої формують відповідну нову контреліту суспільства, що протистоїть як тогочасній владі, так і формальній опозиції. При активній та інтенсивній підтримці ззовні (від гравців іноземних держав) і з боку приватних мас-медіа контреліта, що спирається на протестні політичні комунікації, набирає достатньої соціально-політичної сили й ваги, щоб вступити в боротьбу за досягнення своїх владних інтересів чи за перерозподіл місць в органах державної влади, за зміну власного соціального статусу в суспільстві та за інші уявні блага.

За історичною аналогією вихід з кризи може бути реалізований трьома шляхами: або жорсткою і послідовною реакцією центральної влади для встановлення минулого статус-кво; або через компроміс і перерозподіл влади з контрелітами чи

опозицією; або через передачу власних суверенних повноважень іншим, серед них і зовнішнім гравцям (у різних сферах господарства, економіки, науки, освіти, оборони тощо). Якщо такий вибір не зробити цілеспрямовано й послідовно еволюційним шляхом, то він буде впроваджений через насилля революційними чи контрреволюційними засобами або нав'язаний ззовні через хаос.

Науковою основою для розробки реальної стратегії та плану подолання кризових ситуацій може стати методологія змін, що є складником теорії соціально-культурної динаміки П. Сорокіна, яку він розробив ще в першій половині ХХ століття (1937–1942). П. Сорокін розглядав соціокультурні процеси з позицій їх аналізу та управління ними. Він наполягав на використанні терміна «зміни» (change) і свідомо при змозі нехтував такими поняттями, як еволюція, революція, прогрес тощо, хоча сам був автором видатної праці «Соціологія революції», виданої ще 1922 року.

Повне російськомовне видання його фундаментальної праці «Соціальна й культурна динаміка. Дослідження змін у великих системах мистецтва, істини, етики, права та суспільних відносин» з'явилося тільки 2000 року [2]. Ця робота складається з дев'яти частин, у семи з яких автор звертає особливу увагу на так звані «флуктуації», під якими він розуміє коливання в розвитку соціумів. При цьому П. Сорокін послідовно приділяв увагу флуктуаціям у різних сферах життєдіяльності людства, зокрема, окремо у сферах науки, етики, права, управління, соціальних відносин; а також у військово-політичних, міжнародних і внутрішніх конфліктах.

Остання дев'ята частина його праці присвячена питанням: чому і як відбуваються соціальні, економічні, політичні та соціокультурні зміни та як вони призводять до криз, наступних за ними поступових «катарсисів» (усвідомлення та каяття) і відродження. Для сучасного етапу розвитку важливим є те, що П. Сорокін з притаманним йому розмахом і ретельністю вивчав усі відомі до нього кризи, що мали місце в історії людства, і встановив відповідні закономірності, критерії, оцінки та

параметри їх проходження. Це дозволяє використати вказаний наробок при розробленні та впровадженні конкретних сучасних механізмів державного управління в умовах суттєвого впливу на державні системи, на людство в цілому наслідків інформаційно-технологічної революції та послідовних хвиль різних кризових явищ (від екологічних до фінансових, політичних, економічних тощо).

Невдачі та тяжкі наслідки від застосування відомих маніпулятивних соціально-політичних технологій (кольорові революції, так звані «весни народів» тощо), які призвели до тривалих військових конфліктів у Сирії, Ємені, Україні та глибоких економічних криз в Аргентині, Венесуелі, Бразилії й інших країнах, примусили знайти нові методи впливу на політику країн-об'єктів зовнішнього втручання з боку країн-суб'єктів управління. Це втілилось у застосування нових гібридних технологій швидкого реагування, щодо яких можливі теж тільки швидкі чи ще більш швидкі контрзаходи адекватних змін. При цьому ідеї глобального домінування залишаються дієвими і продовжують загострювати міжнародне та глобальне протистояння не тільки головних гравців світової арени: США, Росії, ЄС і Китаю, а й багатьох інших країн, створюючи перманентно нові тимчасові, часом парадоксальні, союзи, коаліції чи об'єднання партнерів за конкретними інтересами. З. Бжезінський у своїх прогнозах на початку ХХІ століття, правильно визначивши основні вектори світового розвитку, одночасно помилився в темпах і термінах зростання воєнно-політичної могутності Китаю і Росії та їх глобальних амбіцій [10, с. 8]. Тому його послідовники й апологети шукають нові технології впливу на світову спільноту для збереження «глобального лідерства». У сучасних умовах навряд чи можливе переростання суперечностей між цими державами та об'єднаннями в пряме воєнне зіткнення. Китай і Росія ще дуже залежні від західних інвестицій і технологій, а Захід – від їх ресурсів. Ніхто не хоче суперризиків втрати цих взаємно необхідних благ [11, с. 596]. Тому компромісне порозуміння між ними незворотне, але поки що ці країни вичікують якихось

кардинальних змін в економічному стані суперників, у структурі їх правлячих еліт; послаблень позицій найбільш радикальних з них чи трансформації стратегічних інтересів.

Основну увагу при використанні вищеназваної або інших теорій змін при розробці новітніх методологій державного управління в умовах гібридних воєн і криз треба звернути на засоби і методи гальмування і прискорення процесів розвитку, на заміни та оновлення різних елементів технологій управління ними, насамперед у соціальній сфері. Це дозволить з'ясувати результативність дій механізмів управління та їх наслідків на соціокультурні системи суспільства, які можуть перетворюватись у бік деструктивних і регресивних напрямків і навіть призводити до суцільної деградації соціуму. Відчуття, аналіз і своєчасна профілактика негативного розвитку мають спиратися на визначення та визнання критеріїв, які б свідчили про рівень і глибину впливу криз на динаміку розвитку соціуму.

Відповідні органи державної влади, управлінські структури різного рівня повинні вчасно реагувати на зміни (коливання, флуктуації) через механізми зворотного зв'язку та осцилятори (порівняльні системи коливань), що задають, корегують і відновлюють нормальний рух соціальних і політичних трансформацій у стратегічно встановленому напрямку. Такими осциляторами можуть бути науково-методологічні розробки на основі прогностного моделювання характеру і спрямованості дій на зміни внутрішнього і зовнішнього векторів розвитку, які зберігають і посилюють визначену стратегічну цілеспрямованість руху держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Нейтралізацію наслідків соціально-політичної кризи в країні, передусім принесеної ззовні, треба починати з чітких і швидких змін в органах управління центрального державного, а згодом і регіональних апаратів, спираючись при цьому на рішучу підтримку таких дій консолідованою частиною дійсно патріотичних сил національного соціуму. Це можна здійснити за умов розуміння масами конкретних цілей економічного

розвитку, соціальних відносин і цивілізаційних орієнтирів на основі внутрішніх цінностей та інтересів нації.

Радикальне подолання системної кризи світової цивілізації повинно починатися з управлінських структур міжнародного, континентального і державного рівнів на основі принципової зміни основної парадигми розвитку людської спільноти на планеті Земля. Це можливо тільки з урахуванням концептуальних засад і умов поступової свідомої та концесуальної розбудови узгоджених та збалансованих через компроміс інтересів основ нового світового порядку, що будуть закріплені міжнародними угодами реформованої Ради Безпеки ООН. Перші заяви та пропозиції деяких лідерів Великої двадцятки, зокрема, остання заява канцлера ФРГ А. Меркель у січні 2019 року в Давосі, рекомендації провідних науковців і практиків міжнародного права вже зроблені. Залишилося чекати переходу від наявності певного кількісного складу «людини розумної» в елітних колах управління до набуття «сфери розуму світової цивілізації в синтезі з біосферою», тобто – до практичної ноосфери за теорією нашого видатного вченого-енциклопедиста В. Вернадського.

Подальші наукові розвідки та дослідження повинні бути сконцентровані на технологічних і методологічних проблемах розбудови принципів і засобів поступового та поетапного переходу від неоліберально-споживацької моделі до соціальної моделі розвитку. Це можливо тільки за умов загальноприйнятої та визнаної нової міжнародної правової парадигми, яка на першому етапі може бути схарактеризована як ощадливо-зберігаюча щодо людського, інфраструктурного і ресурсного потенціалу Землі. Дослідження політичного складника цього складного процесу є першочерговим завданням наукових, методологічних і практичних розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сорокин П.А. Социология революции / сост., автор коммент. В.В. Сапов, автор вступ. ст. А.Н. Медушевский. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН),

2010. 552 с. (Библиотека отечественной общественной мысли с древнейших времен до начала XX века).

2. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и социальных отношений / пер. с англ., вступ. ст. и коммент. В.В. Сапова – Санкт Петербург: Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 2000. 1056 с.

3. Сорокин П. А. Кризис ... катарсис ... харизма ... воскрешение. *Вестник Российской академии наук*. Москва. 1999. Т. 69, № 3. С. 268–272.

4. Кіслов Д. В. Цивілізаційний дрейф та соціальне ущемлення як чинники кризових явищ і революцій. *Наукова дискусія: питання соціології, політології, філософії та історії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 травня 2015 р.)*. Одеса: Нац. ун-т “Одеська юридична академія”, 2015. С. 182–184.

5. Кіслов Д. В. Інформаційні війни: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 300 с.

6. Хинштейн А. Мединский В. Кризис. Москва: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2009. 464 с.

7. Жилияев І.Б. Кризові явища в трансформаційних соціально-економічних системах. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 374 с.

8. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське вид-во, 2011. 808 с.

9. Соціологія політики: Енциклопедичний словник / авт.–упорядники В.А. Полторак, О.В. Петров, А.В. Толстоухов. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2009. 442 с.

10. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / пер. с англ. И.Е. Добровольского. Москва: Междунар. отношения, 2007. 288 с.

11. Уткин А. И. Новый мировой порядок. Москва: Алгоритм, Эксмо, 2006. 640 с. (Серия «Политический бестселлер»).

REFERENCES

1. Sorokin P. (2010) Sociology of revolution / comp., Author of comments. V. Sapov, author of the entry. Art. A. Medushevsky. Moscow, Russian Political Encyclopedia.

2. Sorokin P. (2000) Social and cultural dynamics. The study of changes in the large systems of art, truth, ethics, law and social relations. *Sotsialnaya i kulturnaya dinamika. Issledovanie izmeneniy v bolshih sistemah iskusstva, istiny, etiki, prava i sotsialnyih otnosheniy.* / transl. from English. Art. and comments. V. Sapova. St. Petersburg: Publishing House of the Russian Christian Humanitarian Institute (Russia).

3. Sorokin P.A. (1999) Crisis ... catharsis ... charisma ... resurrection. [Krizis ... katarsis ... harizma ... voskreshenie] Bulletin of the Russian Academy of Sciences. 1999. V. 69, No. 3. P. 268–272.

4. Kislov D. (2015) Century Tsivilizatsiyny drift and socially disadvantaged sovereign crisis and revolution. *Tsivilizatsiyny dreyf ta sotsialne uschemlennya yak chinniki krizovih yavisch I revolyutsiy: materials mezhnar. Science.-Pract. conf. Scientific discussion: nutrition sociology, political science, philosophy and history* (Odessa, September 22–23, 2015). Odes. Nat. University “Odessa Academy of Law”, P. 182–184.

5. Kislov D. (2013) Informatsiyni vini: monograph. Kiev: nat bargaining-econom. Univ.

6. Khinshtein A. and Medinsky V. Crisis. [Krizis] Moscow. CJSC OLMA Media Group. (Russia).

7. Zhilyaev I. Critical manifestations in transformational social-economic systems. Kyiv: Parliamentary view, 2007. 374 p. (Ukraine).

8. Political encyclopedia / editor: Y. Levenets (head), Y. Shapoval (zast. Heads) and in. Kyiv: Parliamentary view, 2011. – 808 p. (Ukraine).

9. V. Poltorak, O. Petrov and A. Tolstoukhov Social science: Encyclopedic vocabulary (2009) [Sotsiologiya polItiki: Entsiklopedichniy slovnik] Kyiv. View of Europe. University. (Ukraine).

10. Brzezinski Z. Choice. World domination or global leadership. *Mirovoe gospodstvo ili globalnoe liderstvo*. transl. from English I. Dobrovolskogo. Moscow: Intern. Relationship, 2007. (Russia).

11. Utkin A.I. New World Order. Moscow: Algorithm, Eksmo, 2006. Series Political bestseller. (Russia).

Kislov D.V. Campaign for a new world order and hybrid crisis. *The article discusses the introduction of new forms and types of crisis phenomena on the current intensification background of the economic and political-psychological contention for a new world order alongside of frequent and permanent information and hybrid wars. The recent crises analysis allows to draw a conclusion on their hybrid nature and the possibility of researching them on the basis of recent scientific works by the prominent Russian-American sociologist P. Sorokin on social dynamics and his "theory of change".*

For practical perception, the problematics is considered on the example of the introduction of countries into local crises that have occurred in from Indonesia, Turkey, Japan, South Korea, Brazil, Argentina, Russia. For another thing, the article focuses on the historical analogy of the crisis way out that can be realized only in three ways: dictatorship (including moderate); management delegation. If the choice is not made deliberately and consistently in an evolutionary way, it will be implemented by means of violence through revolutionary or counter-revolutionary means or imposed from the outside through chaos.

The key conclusion can be reduced to the idea that the radical overcoming of the world civilization systemic crisis must begin with the administrative structures of the international, continental and state levels, based on a main paradigm fundamental change of the human community development and the development of a new inter-public agreement.

Keywords: *state administration, hybrid crises, hybrid customs, social networks, communes, crises, crisis, new order, transitology.*

Кислов Д.В. Борьба за новый мировой порядок и гибридные кризисы. В статье рассматривается возникновение новых форм и типов кризисных явлений на почве современного обострения экономической и политико-психологической борьбы за новый мировой порядок на фоне постоянно-перманентного ведения информационных и гибридных войн. Анализ кризисов последнего времени позволяет сделать вывод об их гибридном характере, о возможности их исследования на основе последних прижизненных научных работ выдающегося российско-американского социолога П. Сорокина по социальной динамике человечества и «теории изменений».

Ключевые слова: гибридные войны, гибридный кризис, государственное управление, изменения, коммуникации, кризис, кризисные явления, новый мировой порядок, транзитология.